

ВІДГУК
офіційного опонента,
завідувачки кафедри дитячої терапевтичної стоматології
Полтавського державного медичного університету МОЗ України,
Заслуженого лікаря України, доктора медичних наук, професора
КАСЬКОВОЇ ЛЮДМИЛИ ФЕДОРІВНИ
на дисертаційну роботу
ДАНИЛЬЦІВА ЛЮБОМИРА ОРЕСТОВИЧА
на тему: «Клініко-лабораторне обґрунтування лікування та профілактики
карієсу зубів у дітей при підвищеному рівні тривожності в умовах
йододефіциту», представлену до захисту у разову спеціалізовану Вчену раду ДФ
20.601.042 Івано-Франківського національного медичного університету,
що утворена наказом ректора від 01.03.2023 року № 250-д для розгляду та
проведення разового захисту дисертації
на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань – 22 «Охорона здоров'я»,
за спеціальністю 221 – «Стоматологія»

Ступінь актуальності обраної теми

Поширеність як карієсу, так і захворювань тканин пародонта зростає, особливо у дітей шкільного віку. Діти мають знижені адаптаційні можливості, що спричиняє їх першочергову вразливість під дією комплексу факторів: погіршення соціально-економічних умов існування, якості життя, шкільне навантаження, збільшення техногенного впливу на довкілля, яке має кумулятивний характер. Численні дослідження свідчать, що в останні роки суттєво знижується резистентність дитячого організму та його адаптаційно-компенсаторні можливості, підвищується розвиток загальносоматичних і стоматологічних захворювань. Посилюється психоемоційне навантаження на школярів. На сьогодні чисельність дітей та підлітків, які мають функціональні та психоемоційні порушення вражає своїми масштабами, відзначається тенденція до збільшення рівня тривожності (з переважанням рівня реактивної тривожності) і формування депресивних станів.

Практично відсутні дані про вплив психоемоційних станів у сукупності з іншими факторами на можливості виникнення карієсу у дітей та підлітків, що спонукає до подальшого вивчення цього питання. Тому тематика дослідження

дисертанта є актуальною, своєчасною та важливою для збереження стоматологічного здоров'я дітей.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Тематика дослідження, вибрана дисертантом, актуальна, вивчається вперше, чітко сформульована мета дослідження, намічені завдання, вибрані методики дослідження, що дають можливість об'єктивно дослідити та обґрунтувати отримані результати. Висновки і практичні рекомендації витікають із нових даних, отриманих автором та статистично оброблених, підсумовують результати проведеного дослідження.

Використані методи дослідження (визначення показника поширеності, інтенсивності, рівня інтенсивності карієсу постійних зубів, найвищої інтенсивності карієсу, потреби у профілактиці і стоматологічному лікуванні, приросту інтенсивності карієсу та редукції приросту карієсу зубів, вивчення гігієни ротової порожнини, кристалоутворення змішаної слини, мінералізуючого потенціалу слини, структурно-функціональної кислотостійкості емалі, виявлення зон демінералізації та початкових уражень емалі зубів); біохімічні методи дослідження ротової рідини (визначення вмісту кальцію, неорганічного фосфору та активності кислій фосфатази); біофізичні методи дослідження ротової рідини (визначення швидкості саливації, в'язкості, рН); медико-соціальні методи (анкетування дітей з метою виявлення факторів ризику виникнення карієсу та вивчення споживання йодовмісних продуктів харчування; тестування підлітків із метою вивчення характеру та рівня тривожності за опитувальником Спілбергера); статистичні методи дали можливість комплексно оцінити стоматологічний статус пацієнта до та після проведення лікувально-профілактичних заходів, відповідають поставленим завданням та меті дослідження, сучасні, інформативні. Автором проведена статистична обробка матеріалу та отримані вірогідні результати.

Дисертаційне дослідження є фрагментом комплексних науково-дослідних робіт "Клінічна ефективність комплексного лікування захворювань твердих тканин

зубів і пародонту у населення екологічно несприятливих регіонів” (державний реєстраційний номер 0118U004144) і “Комплексне морфофункціональне дослідження та обґрунтування застосування сучасних технологій для лікування та профілактики стоматологічних захворювань” (державний реєстраційний номер 0121U109242) кафедри стоматології післядипломної освіти Івано-Франківського національного медичного університету МОЗ України. Автор є виконавцем фрагментів науково-дослідницьких робіт.

За темою дисертаційної роботи опубліковано 5 друкованих праць, у тому числі 3 наукових статті у фахових наукових виданнях України і 2 тез в матеріалах науково-практичних конференцій.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Наукова новизна базується на отриманні даних, які дають можливість оцінити стан стоматологічного здоров'я підлітків, які проживають в умовах йододефіциту з урахуванням рівня їх тривожності та можливості запропонувати схему лікувально-профілактичної роботи, направлену на підвищення резистентності твердих тканин зубів цих дітей.

Автором вперше проведене вивчення стоматологічного статусу дітей Івано-Франківського регіону з урахуванням їх психоемоційного стану, вивчені клінічні та лабораторні показники ротової рідини.

Вперше розроблені лікувально-профілактичні заходи, спрямовані на зниження показників захворюваності карієсом постійних зубів у дітей, які проживають на територіях із недостатнім вмістом йоду та фтору в об'єктах довкілля, з урахуванням їх психоемоційного стану на основі вивчення стоматологічного статусу, показників гомеостазу ротової порожнини, оцінки чинників ризику розвитку карієсу зубів. Їх використання призвело до редукції приросту карієсу, яка становить 68,18%.

Основні положення дисертаційного дослідження опубліковані та представлені стоматологічному загалу на конференціях.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертантом оглянуто 180 дітей старшого шкільного віку. Було обрано 75 підлітків 15-річного віку з каріозним ураженням зубів для проведення лікувально-профілактичних заходів, які перебували під спостереженням протягом 2-х років. Для впровадження в клінічну практику та оцінки результатів ефективності запропонованої схеми лікувально-профілактичних заходів дисертантом було сформовано 3 групи дітей: 1 група (основна) – 25 осіб із середнім і високим рівнем тривожності, яким профілактика та лікування карієсу постійних зубів проводилося із застосуванням розробленого лікувально-профілактичного комплексу (ЛПК); 2 група (порівняльна) – 25 осіб із середнім і високим рівнем тривожності, яким профілактика та лікування карієсу постійних зубів здійснювалося за традиційною схемою; 3 група (контрольна) – 25 осіб із низьким рівнем тривожності, яким проводили санацію та професійну гігієну ротової порожнини. Створення і дослідження цих груп дало можливість порівняти результати. Терміни спостережень: до початку лікування, через 12 та 24 місяці після впровадження схеми лікувально-профілактичних заходів. Порівняння показників дослідження різних груп обстежених, тривалість спостереження дали можливість отримати нові, обґрунтовані, вірогідні результати.

Процедура обстеження дітей проводилася відповідно до етичних принципів останньої редакції Гельсінської декларації з біомедичних досліджень, Конвенції Ради Європи про права людини і біомедицини та відповідних законів України із дотриманням усіх необхідних правових та адміністративних вимог, про що засвідчено комісією з питань етики Івано-Франківського національного медичного університету (протокол №129/22 від 29.09.2022 р.).

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Для вирішення поставлених завдань та досягнення мети дослідження дисертантом використані сучасні, інформативні методи дослідження, проведена відповідна статистична обробка матеріалу. Методологія дослідження, використана дисертантом, дає можливість порівняти отримані результати і зробити відповідні висновки та надати практичні рекомендації, використання та застосування яких широким стоматологічним загалом дасть можливість покращити стоматологічне здоров'я дитячого населення.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Отримані автором результати щодо ураженості карієсом підлітків дають можливість оцінити стан проблеми в регіоні та можуть бути використані для планування та проведення лікувально-профілактичних заходів з метою покращення стоматологічного здоров'я у дитячого населення. Результати клінічних спостережень і вивчення сукупності показників довели високу ефективність рекомендацій та схеми проведення профілактичних заходів щодо попередження виникнення карієсу в дітей з урахуванням психоемоційного стану.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Дисертація викладена на 211 сторінках друкованого тексту (144 сторінки основного тексту) і складається зі вступу, огляду літератури, опису об'єктів і методів дослідження, 4 розділів власних досліджень, аналізу та обговорення результатів дослідження, висновків та списку використаних літературних джерел, що містить 271 найменування, з них 128 – кирилицею та 143 – латиницею, додатків. Робота ілюстрована 12 таблицями і 31 рисунком.

Вступ викладений на 7 сторінках. В ньому аргументована актуальність представленого дослідження, завдання чітко відповідають та дають можливість виконати заявлену мету, об'єкт і предмет дослідження окреслені у відповідності до тематики дослідження. Наукова новизна не викликає сумнівів та базується на достатній кількості пацієнтів, комплексному їх обстеженні з використанням сучасних, інформативних методів діагностики, статистичній обробці матеріалу,

використанні дієвих засобів у лікувально-профілактичному комплексі, тривалому терміні спостереження.

Розділ 1. «Чинники, що впливають на ураженість карієсом зубів у дітей, та шляхи вирішення проблеми» (огляд літератури) викладений на 28 сторінках, має 3 підрозділи (Характеристика стану стоматологічної захворюваності дітей на фоні йодного дефіциту; Психоемоційний стан як один із чинників ризику виникнення карієсу зубів у дітей; Сучасні принципи профілактики і лікування карієсу зубів у дітей).

Використані джерела літератури є сучасними, актуальними, відповідають тематиці дослідження, дали можливість в повній мірі оцінити стан проблеми, яку вивчає та вирішує дисертант.

Розділ написаний грамотно, зі знанням проблеми. В кінці кожного підрозділу є узагальнення, в яких на основі вивчення першоджерел обґрунтовується необхідність досліджень. Це свідчить про достатньо глибоке розуміння дисертантом завдань, які потрібно вирішити, його уміння аналізувати, узагальнювати, порівнювати.

Розділ 2. «Загальна характеристика об'єктів та методів дослідження» викладений на 20 сторінках, має 7 підрозділів, в яких висвітлені: дизайн дослідження, клінічні методи обстеження, біохімічні, біофізичні методи дослідження, медико-соціальні методи, статистичні дослідження; представлена характеристика лікувально-профілактичного комплексу та оцінка ефективності лікувально-профілактичних заходів.

Розділ 3. «Аналіз показників стоматологічного статусу 15-річних дітей, які проживали в умовах йододефіциту» має 4 підрозділи (3.1. Дослідження стану гігієни ротової порожнини; 3.2. Показники каріозного ураження твердих тканин постійних зубів; 3.3. Особливості мікрокристалізації та мінералізуючого потенціалу ротової рідини; 3.4 Вивчення структурно-функціональної кислотостійкості емалі постійних зубів) та викладений на 19 сторінках, має 5 таблиць та 10 рисунків.

Автором проведене вивчення найбільш об'єктивних клінічних показників, які засвідчують наявність чи відсутність карієсогенної ситуації в порожнині рота підлітків.

Встановлено високий рівень ураженості карієсом постійних зубів у 15-річних підлітків Івано-Франківської області ($93,33 \pm 1,86\%$ при КПВ $5,45 \pm 0,20$ постійного зуба), дуже високе значення індексу НІК ($8,41 \pm 0,17$), значна кількість школярів із високим та дуже високим РІК постійних зубів ($38,69 \pm 3,76\%$). Більше половини обстежених дітей ($51,11 \pm 3,73\%$) мали незадовільний та поганий рівень гігієни. Висока питома вага підлітків із низьким і дуже низьким МПС ($30,56 \pm 3,43\%$) та низькою структурно-функціональною кислотостійкістю емалі ($31,11 \pm 3,45\%$) вказували на порушення гомеостазу ротової порожнини в значній частини дитячого населення, що може бути частково обумовлено геохімічними особливостями регіону проживання (недостатня кількість йоду і фтору).

Отримані результати спонукають до проведення подальших досліджень цієї когорти дитячого населення регіону.

Розділ добре ілюстрований, матеріал статистично оброблений, в кінці представлені публікації дисертанта з цієї тематики.

Розділ 4. «Вивчення взаємозв'язку показників стоматологічного статусу з рівнем тривожності 15-річних дітей, які проживали в умовах йододефіциту» має 3 підрозділи, в яких представлені результати дослідження з приводу психоемоційного стану 15-річних дітей із каріозним ураженням зубів на основі опитувальника Спілбергера (4.1.), динаміка змін показників стану твердих тканин зубів та гомеостазу ротової порожнини у них із урахуванням їхнього психоемоційного стану (4.2.), оцінка чинників ризику виникнення та розвитку карієсу зубів на основі аналізу результатів анкетування 15-річних дітей із урахуванням їхнього психоемоційного стану (4.3.).

Виявлено, що низький показник реактивної тривожності був наявний лише в $17,86 \pm 2,95\%$ респондентів, середній – у $45,83 \pm 3,84\%$ і високий – у $36,31 \pm 3,71\%$.

30,95±3,57% школярів мали низький рівень особистісної тривожності, 41,07±3,80% – середній рівень і 27,98±3,46% – високий рівень ОТ. У дітей з високим рівнем тривожності показник КПВ був значно вищий, ніж у інших груп дослідження та виявлено переважання у них нелікованих зубів.

Висока тривожність характеризувалася достовірним зменшенням кількості дітей із задовільною гігієною (13,11% при РТ і 12,77% при ОТ) з одночасним достовірним збільшенням осіб із поганою гігієною (27,87% при РТ і 31,91% при ОТ). У переважної більшості дітей із високим рівнем тривожності спостерігали незадовільну гігієну (59,02% при РТ і 55,32% при ОТ). У цій групі дітей не було виявлено осіб із доброю гігієною.

По мірі підвищення рівня РТ та ОТ зменшувалася частка дітей із дуже високим і високим МПС і зростала частка дітей з низьким та дуже низьким МПС, що вказувало на зниження мінералізуючих властивостей ротової рідини та зменшувалася частка дітей із високою та середньою структурно-функціональною кислотостійкістю емалі і одночасно збільшувалася частка дітей із низькою.

При високому рівні тривожності підлітки значно частіше нехтували правилами і нормами гігієни зубів і ротової порожнини, більше і частіше вживали солодощі та солодкі напої, нерегулярно зверталися за стоматологічною допомогою.

Отримані результати обумовлюють необхідність проведення профілактичних заходів у дітей з високим рівнем тривожності з метою збереження стоматологічного здоров'я. Розділ має 2 таблиці та 11 рисунків, статистично оброблений, зроблений висновок.

Розділ 5. «Дослідження ротової рідини 15-річних дітей із різним психоемоційним станом, які проживали в умовах йододефіциту» присвячений вивченню біохімічних (5.1.) та біофізичних (5.2.) властивостей ротової рідини.

Проведені дослідження виявили, що в підлітків по мірі зростання рівня тривожності відбувалися зміни біохімічних та біофізичних параметрів ротової рідини, їх показники погіршувалися ($p < 0,05$), що вказувало на недостатні

можливості компенсаторних механізмів організму дитини, спрямованих на підтримку стабільності її якісного та кількісного складу та відбивалося на резистентності твердих тканин зуба.

Взагалі розділ добре описаний, отримані вірогідні результати, аргументовані з точки зору необхідності проведення профілактичної роботи з підлітками з високим рівнем тривожності. Ілюстрований 3 таблицями та 3 рисунками.

Розділ 6. «Вплив лікувально-профілактичного комплексу на показники стоматологічної захворюваності в дітей із підвищеним рівнем тривожності, які проживали в умовах йододефіциту»

На основі отриманих дисертантом результатів клінічного обстеження, лабораторного дослідження, даних анкетування був розроблений лікувально-профілактичний комплекс для підлітків. Він поєднував заходи, спрямовані на формування навичок догляду за ротовою порожниною, корекцію характеру та режиму харчування, підвищення мінералізуючої здатності ротової рідини та резистентності твердих тканин зубів до дії карієсогенних чинників.

Діти перебували під спостереженням протягом 2-х років. Ефективність розробленої схеми профілактичних заходів (місцево: полоскання ротової порожнини зубним еліксиром “Біодент-4”; аплікації стоматологічного крему “GC Tooth Mousse”; препарат “Кальцемін Адванс”, “Мульти-Табс Класичний”; проведення санітарно-освітньої роботи щодо підвищення інформованості підлітків із питань негативного впливу йододефіциту на стан здоров'я, дотримання здорового способу життя) оцінювали в динаміці через 12 та 24 місяці після початку застосування ЛПК шляхом порівняння показників із вихідними даними та між групами спостереження. Ефективність підтверджувалася позитивною динамікою досліджуваних показників. Стабілізацію білих плям емалі відмічали в основній групі в 73,33% випадків, натомість у групі порівняння – тільки в 14,28% випадків.

Дисертантом отримані позитивні результати, доведена ефективність пропозицій. Редукція приросту інтенсивності карієсу постійних зубів у підлітків 1-

ої групи за весь період спостереження порівняно з 2-ою групою становила 68,18%, що дає підстави стверджувати, що мета дослідження досягнута.

Розділ гарно описаний, результати представлені в 2 таблицях та 6 рисунками, які є достатньо ілюстративними. Зауважень до розділу немає.

В розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» дисертант аналізує, узагальнює результати проведеної роботи, проводить порівняння результатів досліджень інших науковців.

Висновки витікають з виконаної роботи є теоретичним та практичним узагальненням проведених досліджень, відповідають завданням досліджень, сформульовані чітко. Практичні рекомендації важливі та доступні для їх виконання.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.

Результати дослідження впроваджено в лікувальну практику стоматологічного спрямування (відділ епідеміології та профілактики основних стоматологічних захворювань, стоматології дитячого віку та ортодонтії ДУ «Інститут стоматології та щелепно-лицевої хірургії НАМН України», стоматологічне відділення **навчально-лікувального центру «Університетська клініка»** Буковинського державного медичного університету, кафедра дитячої стоматології, кафедра стоматології післядипломної освіти, терапевтичне відділення Центру стоматології університетської клініки Івано-Франківського національного медичного університету).

Матеріали дисертації використовуються в навчальному процесі профільних кафедр Вищого державного навчального закладу України “Буковинський державний медичний університет” та Івано-Франківського національного медичного університету.

Тобто результати дослідження є важливими з теоретичної точки зору та практичної їх направленості. Їх подальше впровадження дасть можливість більш

об'єктивно оцінити стоматологічний статус дітей з урахуванням різних чинників виникнення карієсу, геохімічних умов проживання та можливостей проведення профілактичних заходів для зниження показників карієсу.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

Під час вивчення дисертаційної роботи Данильціва Любомира Орестовича не було виявлено порушень академічної доброчесності.

Експертний висновок про перевірку на наявність академічного плагіату затверджений проректором з наукової роботи Івано-Франківського національного медичного університету професором Вакалюком І. П. 5 січня 2023 року - унікальність дисертаційної роботи станом на 28.12.2022 р. становить 95%.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

1. Незначна їх кількість літературних джерел була опублікована більше, ніж 10 років тому, але вони є важливими з точки зору розуміння можливих шляхів вирішення поставленої дисертантом задачі.
2. Всі методи дослідження досить повно описані, хоча можна було б скоротити описання клінічних методів, оскільки вони добре відомі стоматологічному загалу.
3. Для зручності сприйняття методів обстеження та розуміння об'єму виконаної роботи доцільно було б ці дані занести в таблицю, що дало б чітке розуміння про використані методи дослідження та їх проведену кількість.
4. Як побажання: підрозділи 5 розділу починаються з наведення даних науковців з цього питання, що можна було б перенести в аналіз та обговорення результатів дослідження.

Під час ознайомлення з дисертацією виникли запитання, на які прошу дати відповідь:

1. Підлітки з високим рівнем тривожності мають вищі показники КПВ. Чому так, на Ваш погляд?
2. Які Ваші призначення давали можливість компенсувати недостатню кількість йоду?
3. Чи вивчали Ви структуру індексу КПВ в процесі проведення лікувально-профілактичної роботи? Чи змінювалась вона?

Дисертація відповідає всім вимогам до такого виду робіт, написана грамотно. Зауваження та побажання, які виникли в процесі ознайомлення з роботою не стосуються її змісту та наповнення, мають рекомендаційний характер та ні в якому разі не знижують наукової та практичної цінності представленого дослідження.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Представлена для присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 22 «Охорона здоров'я», 221 - «Стоматологія» робота Данильціва Любомира Орестовича «Клініко-лабораторне обґрунтування лікування та профілактики карієсу зубів у дітей при підвищеному рівні тривожності в умовах йододефіциту» є завершеною самостійною працею, в якій наведено теоретичне узагальнення та новий підхід до вирішення наукового завдання, що полягає в розробці рекомендацій та схеми лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на зниження показників захворюваності карієсом постійних зубів у дітей, які проживають на територіях із недостатнім вмістом йоду та фтору в об'єктах довкілля, з урахуванням їх психоемоційного стану на основі вивчення стоматологічного статусу, показників гомеостазу ротової порожнини, оцінки чинників ризику розвитку карієсу зубів.

За своєю актуальністю, метою і завданнями дослідження, достовірністю і обґрунтованістю отриманих результатів, висновків і практичним значенням дисертаційна робота *Данильціва Любомира Орестовича «Клініко-лабораторне обґрунтування лікування та профілактики карієсу зубів у дітей при підвищеному*

рівні тривожності в умовах йододефіциту» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 та сучасним вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а її автор *Данильців Любомир Орестович* заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія».

Офіційний опонент:

завідувачка кафедри
дитячої терапевтичної стоматології
Полтавського державного медичного
Університету МОЗ України
Заслужений лікар України,
доктор медичних наук, професор

Каськова

Людмила Каськова

Підпис засвідчую:

Вчений секретар кафедри

Філатова

Валентина Філатова

13.03.2023р.